

Ģimeņu biogrāfiskie naratīvi – avots un metode sociālajos pētījumos

Maruta Pranka

Rīgas Stradiņa universitāte, Labklājības un sociālā darba katedra, Latvija

Ievads. Pētījumu pieredze rāda, ka veselības vai sociālo problēmu rašanos un dinamiku ietekmē problēmu skarto indivīdu piederība noteiktai ģimenei; slimības vai tās paaugstināta riska gadījuma tā ir ģimene, kurā no paaudzes paaudzē var tikt pārmantoti noteiktu slimību gēni, savukārt ģimenes piederība noteiktam sociālajam slānim, individuālie kapitāli tās rīcībā un pārmantotā vērtību sistēma lielā mērā ietekmē indivīda dzīves gājumu.

Darba mērķis, materiāls un metodes. Darba mērķis ir analizēt naratīva kā avota un metodes lietojumu sociālajos pētījumos, pamatojoties uz empirisko pētījumu datiem un teorētiskajām atziņām.

Referātā izmantoti pētījumu dati no: 1) pētījuma projekta “Jaunas starpdisciplināras zinātniskās grupas izveide krūts vēža izpētei, terapijas efektivitātes un pacienta dzīves kvalitātes uzlabošanai” (vienošanās Nr. 2009/0230/1DP/1.1.1.2.0/09/APIA/VIAA/070); 2) kardinālu sociālo pārmaiņu ietekmēta dzīves gājuma izpētē izmantoti empiriskie dati no longitudināla pētījuma, kas veikts Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūta Nacionālās mutvārdu vēstures projektā.

Rezultāti. Statistikas dati liecina, ka aptuveni 5–10 % no visiem krūts un olnīcu vēža gadījumiem izraisa pārmantota uzņēmība pret šīm saslimšanām (*Stratton et al.*, 1997). Pēc *BRCA1* un *BRCA2* gēna kā pārmantotā krūts un olnīcu vēža ģenētiskās predispozīcijas cēloņa atklāšanas 20. gadsimta 90. gados veselības aprūpē pakāpeniski tika ieviesti ģenētiskie testi un konsultācijas ģimenēm ar augstu krūts un olnīcu vēža saslimšanas risku. Šo gēnu nēsātāju bērniem ir 50 % iespēja pārmantot šo mutāciju, bet gēns var neizraisīt saslimšanu, darbojoties citiem ģenētiskajiem vai vides faktoriem.

Socioloģiski izziņot indivīda biogrāfiju, iespējama biomedicīnisko un sociālo zinātņu tuvināšanās, lai palīdzētu indivīdiem pārvarēt veselības problēmu raisītus pārrāvumus dzīves gājumā un identificētu nepieciešamos sociālā atbalsta veidus.

Biogrāfiskās pētniecības metodoloģiskie aspekti ir saistīti ar naratīva pētījuma lietojumu. Sociālajos pētījumos naratīvs ietver garākas vai īsākas sarunas – paplašinātus stāstījumus, kas aptver visu dzīves gājumu, gan arī naratīvus, kas ir fokusēti uz biogrāfiskās pieredzes zīmīgiem etapiem, notikumiem vai procesiem.

Dažādas naratīvu formas tiek izmantotas pētījumos par veselību un slimībām. V. Skultāne pētījumā par sieviešu veselību Latvijā parāda, kā naratīvi atsedz “dziļi vēsturē balstītus un sociālus uzskatus par veselību un slimību”. Vieni no plašāk aptvertajiem biogrāfiskajiem pētījumiem ir par pacientiem, kas slimo ar vēzi. Pētījumu uzmanība vērsta uz tādām problēmām kā hroniskas slimības, neauglība kā stigma, kas kardināli maina dzīves plānus un ritējumu.

Secinājumi. Ģimenes naratīvi saglabā atmiņas par dažādiem aspektiem – ne tikai ar iedzimtību un ģenētisko pārmantojamību saistītos aspektus, bet arī sociālās grupas, indivīdu apgūtās un sociālā ceļā pārmantotās kultūras normas. Naratīvu izmantošana sociālo procesu izziņā dod iespēju iegūt padziļinātu informāciju par ilgstoši (vai konkrētā situācijā) noklusētām, sensitīvām problēmām.

No vienas vides nākušu indivīdu dzīvesstāstu izpēte un analīze, ģimeņu stāsti apskata notikumus un problēmas dinamiskā ilgākā laika periodā. Šādi dzīvesstāsti var kalpot kā dokumentāri avoti noteiktas jomas vai procesa izpētē. Pētījumu pieredze rāda naratīvu vērtību gan faktoloģiskās informācijas ieguvē, gan identitātes attīstības izpētē, uzsverot sociālās vides un indivīda mijiedarbību un sociālās pasaules, sociālo attiecību ietekmi uz indivīdu.

Pētījuma projekts “Jaunas starpdisciplināras zinātniskās grupas izveide krūts vēža izpētei, terapijas efektivitātes un pacienta dzīves kvalitātes uzlabošanai” (vienošanās Nr. 2009/0230/1DP/1.1.1.2.0/09/APIA/VIAA/070).